

מעדני שבת

פרשת תרומה תשפ"ג

גליון של"ד

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

מלאכת מוחק

לפי הצד שכל תיקון במחיקה חייב גם כשאינו ע"מ לכתוב, א"כ צ"ל שיש שתי חלקים במלאכת מוחק, א' כשהוא מוחק את אע"פ שאינו ע"מ לכתוב שם (וזה אסור בין אם מוחק את האות ובין אם מכסה אותו בדיו וכיוצא בו, אכן אם רק מעביר קו על גביו והאות עדיין ניכר כתב בארחות שבת שאינו חייב משום מוחק), ב' כשהוא מכין מקום לכתובה ובזה הוא חייב גם כשהוא מוחק טשטוש.

האליה רבה שם כתב שהמוחק ביד שמואל אינו חייב מן התורה כי הוא נחשב שינוי, אע"פ שאינו נחשב שינוי לענין הוצאה, האפיקי ים שם מביא שהחיי אדם חולק וס"ל שהמוחק בשמאל חייב ורק כותב פטור.

בספר שמירת שבת כהלכתו (ט' י"ב) כתב שאסור לקרוע שקיות שבהן ארוז אוכל אם בעת הקריעה הוא קורע אותיות או ציורים אבל אם הוא קורע בין האותיות אפי' שהוא באמצע תיבה אינו אסור.

אותיות שע"ג עוגה

הרמ"א (ש"מ ג') כתב שאסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות, אף על פי שאינו מכין רק לאכילה, דהוי מוחק. המ"ב מבאר שאף דאינו על מנת לכתוב איסורא דרבנן מיהו איכא, ואף שאינו מכין למחוק פסיק רישא הוא ואסור אף בדרבנן. ובספר דגול מרבבה מצדד להקל בעיקר הדין הזה, ויש לסמוך עליו כשאינו שובר את האותיות בידו רק בפיו דרך אכילה. החזו"א מפקפק בזה שיש להחמיר גם דרך אכילה. השש"כ (י"א ז') פוסק כהמ"ב. ומותר לחתוך בשבת את העוגה בין האותיות ולאכול את החתיכה שיש בה אות כיון שמחקו עכשיו דרך אכילה.

אם כבר חתך את העוגה בערב שבת אבל לא הפריד את החלקים זה מזה באופן שהאותיות נראות שלימות ובשבת רוצה להפריד את החתיכות דנו הפוסקים אם הוא מותר. לכא' יש לדמותו למה שכתב המ"ב (ס"ק י"ז) ספר שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות יש אוסרין לפתחו ולסגרו בשבת דע"י הפתיחה שובר האותיות והוי כמוחק וכן כשסגרו הוי ככותב, אבל דעת הרמ"א בתשובה להקל בזה וכן דעת הרבה אחרונים וטעמם דכיון דעשוי לסגור ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה וכתובה והוי כדלת הנסגר ונפתח תמיד דאין בו משום בנין וסתירה וכן המנהג. ומ"מ נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר. הרי שרק התיר משום שדרכו לפתוח תמיד אבל לא מכח מה שהאותיות כבר מופרדות וכל אחד על נייר נפרד וא"כ כאן בעוגה לכא' יש לאסור.

אכן השש"כ מתיר כיון שבעוגה אפשר לצרף שיטת דגול מרבבה שאין מוחק כלל.

עוד כתב המ"ב שדוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר אבל כשהכתובה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי דאין שם כתיבה עליה וממילא לא שייך בזה מחיקה. החזו"א מפקפק בזה. אכן עוגה העשויה בצורה של פרח או בצורה של אות לכו"ע מותר לחתכו.

עוד כתב המ"ב שאם כתב האותיות בדבש המעורב במים או שאר מי פירות ג"כ אין להחמיר כיון שהוא דבר שאינו מתקיים. גם על זה מפקפק החזו"א כיון שהכתב ניכר.

כתיב (כו, טו) 'ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים'. מכאן ילפינן מלאכת כותב ומוחק כמבואר ברש"י (שבת ע"ג.) שכן רושמינן על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו, וכותב את בזו ואות בזו, ופעמים שטעה והיה מוחק.

איתא בגמ' (שבת ע"ה:) מחק את גדולה ויש במקומה לכתוב שטים חייב. הרא"ש שם מפרש כי פעמים כתב במשכן טעות על קרש אחד ומוחקו כדי לכתוב אחרת במקומה, וא"כ מן הדין היה ראוי לחייב אף מוחק את אחת כדי לכתוב את אחרת במקומה אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מעל כתיבה עצמה ולכן צריך דוקא ע"מ לכתוב ב' אותיות.

הביאור הלכה (ש"מ) כתב היות שהטעם דבעינן ע"מ לכתוב ב' אותיות הוא רק משום שהוא שיעור של מלאכת כותב א"כ ה"ה מוחק כדי לכתוב אחרת במקומה ובזה יושלם הספר הרי הוא חייב משום מוחק.

הרא"ש שם מביא תוספתא שאם נפלה דיו על ספר ומוחקו אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב, והטעם משום דעיקר החיוב במלאכת מוחק אינו מה שמוחק את אלא מה שהוא מכין מקום לכתובה, וממילא אפי' מוחק טשטוש דיו נמי חייב.

מכח זה מחדש החיי אדם (א' מ') שמי שנתפחמו ידיו משחרות קדרה וכיוצא בו בשבת, אם אין בו ממש רק חזותא בעלמא, או אפילו יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד, מותר ליטול ידיו, ובלבד שלא ינגבם, דהוי כמוחק, רק ימתין עד שיתנגבו ממילא. ואע"פ שהאיסור למחוק טשטוש הוא דוקא כשהוא ע"מ לכתוב, מ"מ מדרבנן אסור למחוק טשטוש גם כשאינו ע"מ לכתוב.

המנחת שלמה (תניינא ל"ד) חולק על החיי אדם וכתב דנהי דחכמים אסרו במוחק גם כשאינו מכוון ע"מ לכתוב, מ"מ היינו דוקא במקום העומד לכתובה ולא במוחק מעל ידו שהוא אינו מקום העומד לכתובה. אולם תמה על זה דהא מחיקת אותיות ודאי אסור מדרבנן כשאינו ע"מ לכתוב גם כשאינו מקום העומד לכתובה.

יש לדון מה הדין כשיש שום תיקון במחיקה עצמה כגון שהיה כתוב בשטר שהוא חייב כסף לחברו ונצטרך עתה למחוק האם חייב משום מוחק אפי' כשאינו ע"מ לכתוב או בעינן דוקא ע"מ לכתוב ובלא זה לא הוי מלאכה כלל.

איתא בגמ' (שבת ק"ד:) נטלו לגגו של ח"ת ועשאו שני זיינין חייב משום כותב. וכן נטלו לתגו של דל"ת ועשאו ר"ש חייב משום כותב. משמע שאינו חייב משום מוחק. אבל בירושלמי מבואר בהדיא דנטל תגו של דלת ועשאו ריש, מחייב משום מוחק ומשום כותב.

ועוד איתא בירושלמי יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק. ויש שהוא מוחק נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק, כגון היה דלת ועשאו ריש או ריש ועשאו דלת. האפיקי ים (ב' ס' ד' ענף ה') מבאר שהמחל' בחקירה הנ"ל, שהבבלי ס"ל דבעינן דוקא ע"מ לכתוב, והירושלמי ס"ל שבכל תיקון הוא חייב. הביאור הלכה מאריך בזה ומסיק שהוא חייב בכל תיקון.

כתיב (כה, ב) 'דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת כו', לכאן קשה למה כתב פעמים 'תקחו', פעם אחת 'אשר ידבנו לבו תקחו', ועוד פעם 'וזאת התרומה אשר תקחו'. השפתי כהן מיישב שיש שני מיני תרומה, יש תרומה ברצון שרצונו ליתן אלא שאין לו, ויש תרומה שהוא נותן בפועל. ולכן אמר 'אשר ידבנו לבו תקחו' שהוא הרצון דהיינו מי שאין לו אלא רצונו ליתן, ושוב אמר פעם אחרת 'תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת', היינו ממי שנותן בפועל, והקב"ה חפץ ברצון של אדם וכל מי שחושב לעשות מצוה ולא עשאה נחשב לו כאילו עשאה, הגם שלא נתן בפועל הרי הוא נחשב כאילו נתן מכיון שרצונו לתת.

כתיב (כה, יח) 'ועשית שנים כרבים', ותמהו המפרשים למה כתיב שנים היה לו לומר 'שני כרבים'. האמרי אמת מפרש כי לשון שני מורה על שני דברים שהם ממש שוים, אבל שנים מורה כי יש איזה חילוק ביניהם, ובא לרמז שלכל אחד יש מדה אחרת וכמו שאמרו חז"ל כשם שאין פרצופותיהם שוין זה לזה כך אין דעתם שוין זה לזה, וכאשר אחד מבטל עצמו לשני, ופניהם איש אל אחיו, הוא זוכה להשראת השכינה. עוד כתיב 'והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה', האמרי אמת מביא שהזוהר הקדוש מדייק מה דלא כתיב 'פרושי' הוא משום שבכל יום כשבני ישראל התפללו נתעלו הכנפים, כי הכרובים היו מודיעים החיבה והתעוררת האהבה שבין הקב"ה וכלל ישראל, שבכל המקדש לא היה נס כזה שחתיכת זהב יהיה בו חיות כי אם בכרובים בעת התפלה של ישראל, והיו יודעים ישראל איך שהקב"ה מתאוה לתפלתם.

כתיב (כה, טו) 'בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו', ואמרו חז"ל (יומא עב:) המסיר בדי ארון לוקה, מה שלא מצינו אצל שאר כלי המשכן, וצריך ביאור מה הקפידה התורה בארון. המשך חכמה מפרש על פי המדרש שהארון רומז לכתר תורה, והנה התלמיד חכם צריך סעד מעשירים לתומכו ובזה תורתו מתקיימת. והבדים שבהם מחזיקים בארון הם נגד הסומכים ידי התלמיד חכם, והארון מרמז לתלמיד חכם, וצריך שיהיו התומכים תמיד אוחזים בארון לכן אין להסיר את הבדים לעולם.

ועוד יש לפרש שהרי הארון הוא נושא את נושאו, ואין הבדים כדי לשאת אותו, לכן צוה שהבדים לא יסורו ממנו, להורות כמו שאין ענין להבדים בעת היותו מונח באוהל מועד, ככה בשעה שנושאים אותו על הכתף אין זה ענין הנצרך כדי לישא את הארון, דהא הארון נושא את נושאו, ולכן לא יסורו הבדים ממנו תמיד. ובזה אפשר לבאר שיטת הרמב"ם דס"ל שצריך להדליק הנרות גם ביום, דכיון שאמרו חז"ל (שבת כ"ב:) וכי לאורה הוא צריך אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, וכדי להראות כי הוא אין צריך להאור, לכן הוצרך להדליק גם ביום, וכמו שההדלקה ביום אינו להאיר כן ההדלקה בלילה, שלשניהם ענין אחד.

איתא בגמ' (תענית כ"ט.) כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. הרמב"ם והשו"ע מביאים להלכה שבחודש אב ממעטין בשמחה ולא הדין של חודש אדר. ורק המ"ב (תרפ"ו סק"ח) כתב משנכנס אדר מרבין בשמחה ומי שיש לו דין עם גוי ישפוט באדר. ובספר אור גדליהו מפרש שכמו שבחודש אב ממעטין מטעם שהיה אז חורבן בת המקדש כן בחודש אדר מרבין בשמחה כי אז הוא זמן לבנין בית המקדש, כי השם אדר הוא מלשון חז"ל עשה לי קיתון אחד ואדור בתוכם, מלשון דירה שהזמן מסוגל לעשות להשכינה דירה. ולכן רוב פרשיות שבחודש אדר הם תמיד על בנין המשכן. וכן קוראין פרשת שקלים שהוא התחלה של הבנין.